

Marek Mariusz Tytko (UJ)

Fotografia jako środek w pracy socjalnej, ang. photography as a medium in social work. Definicja (określenie) przedmiotu: gre. *phōs, phōtós* (światło), gre. *gráphō* (piszę), dosł. piszę (rysuję) światłem, techniki trwałej rejestracji pojedynczego obrazu rzeczywistości przy użyciu światła. Fotografia obejmuje zbiór wielu różnorodnych technik fotograficznych (np. fotografia otworkowa, rayografia, fotografia obiektywowa, fotografia ‘analogowa’, fotografia cyfrowa, w wg innego podziału: fotografia monochromatyczna, fotografia barwna). Charakterystyka przedmiotu. Fotografia tradycyjna, od chwili powstania (nie licząc pierwszej próby ‘fotografii’ na płycie metalowej przy użyciu tzw. asfaltu syryjskiego – Joseph Nicéphor Niepce 1826 [1827]), oparta jest o wykorzystanie chemicznych reakcji światłoczułych związków srebra (pierwsza właściwa fotografia, tzw. dagerotyp był pozytywem w jedynym egzemplarzu, wytworzonym na posrebrzonej płycie miedzianej przy użyciu pary jodu i powstającego w reakcji jodku srebra – Louis Jacques M. J. Nicéphore de Niepce, 1826; wynalezienie techniki otrzymywania obrazów negatywowych na papierze pokrytym jodkiem srebra przy wywołaniu kwasem galusowym i techniki uzyskiwania zwielokrotnionych pozytywów na papierze pokrytym chlorkiem srebra – William Henry Fox Talbot, 1839; pierwsze użycie nazwy ‘fotografia’ – J. Herschel, 1839). Pierwsza trwała fotografia barwna – James Clerk Maxwell (1861), technika fotografii barwnej wynaleziona przez Jana Szczepanika, ‘polskiego Edisona’ (ok. 1900), opatentowana w USA i W. Brytanii na podstawie jego licencji wprowadzona do produkcji przez ‘Kodak’ (1928). W XIX/XX w. stosowano płyty szklane albo cięte klisze fotograficzne (do fotografii wielkoformatowej), a w XX w. również błony zwojowe (średnioformatowe o szer. 60 mm) lub filmy perforowane (tzw. filmy negatywowe, małoobrazkowe o szer. 35 mm). Z negatywów po ich wywołaniu przenoszono obraz na papier w postaci tzw. pozytywów (wykorzystanie tzw. halogenków srebra). W obróbce materiałów naświetlonych w aparacie w przenoszeniu ich na papier w ciemniach fotograficznych stosowano środki chemiczne tzw. wywoływacze i utrwalacze obrazu. Istnieją również tzw. ‘szlachetne techniki fotograficzne’, używane np. w fotografii artystycznej, wykorzystujące światłoczułość i garbniki chromianów, gumy, pigmentów, bromoleju. W fotografii cyfrowej obraz rejestruje się w urządzeniu optoelektronicznym (matrycą CCD, CMOS) w aparacie cyfrowym. Obiektywy z soczewkami optycznymi (charakteryzujące aparaty tzw. lustrzanki) mają zastosowanie zarówno w aparatach tradycyjnych, jak i cyfrowych, przy czym te ostatnie mogą być zaopatrzone w układy przeciwwstrząsowe (korekcyjne, niwelujące ruch aparatu lub ruch fotografowanego przedmiotu). Na przełomie XX i XXI w. optoelektronika wypiera tradycyjne, światłoczułe techniki analogowe w fotografii. Poza tradycyjną fotografią istnieje obecnie tzw. fotografia analogowa, czyli reprodukcja obrazu przez elektroniczne urządzenia analogowe (‘fotopowielacze’, tzw. ‘fotokopiarki’, czyli ‘kserokopiarki’ – wykorzystujące sygnał analogowy, a nie efekt fotochemiczny na nośniku światłoczułym, jak w fotografii tradycyjnej na błonie czy kliszy). Technika tradycyjnej fotografii jest wypierana przez nowoczesną, fotograficzną technikę cyfrową. Znajomość tradycyjnej technologii fotograficznej jest dla obecnych młodych pokoleń XXI w. już wiedzą wysoce specjalistyczną (z kanonu dzieł o technice fotografii można przykładowo wymienić: Tadeusz Cyprian, *Fotografia. Technika i technologia*, wyd. 8. popr. i uzupełn., Wydawnictwa Naukowo-Techniczne, Warszawa 1967, Gerhard Teichert (red.), *Fototechnika*, tłum. z j. niem. Anna Jankowska et al., Wydawnictwo Naukowo-Techniczne, Warszawa 1982, Benno Wundshammer, *Fotografia dla wszystkich. Poznają tajemnice fotografii*, przekł. Edward Drabinko, Andrzej Wrzesiński, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1989, Witold Dederko, *Przedmiot rzeczywisty i jego obraz*, Centralny Ośrodek Metodyki Upowszechniania Kultury, Warszawa 1989). Zakres przedmiotu. Fotografia ma zatem podstawowe zastosowanie w pracy socjalnej (masowe używanie fotokopii, czyli tzw. kserokopii do reprodukcji dokumentów, rozmaitych formularzy czy różnorodnych informacji przeznaczonych dla osób potrzebujących oraz administracji pomocowej). Poza kopiowaniem fotografia (współcześnie – cyfrowa, obecna np. w telefonicznych aparatach komórkowych) w pracy socjalnej może być użyta w nietypowy sposób, np. dla dokumentacji fotograficznej np. posesji czy samochodów posiadanych przez osobę ubiegającą się o pomoc, dla wykazania jej majątku lub tp. Wykonanie dokumentacji wizualnej bywa przydatne dla udowodnienia pewnych faktów, gdy ktoś chce wyłudzić pomoc od samorządu (gminy) czy państwa. Fotografia w pracy socjalnej może obejmować także pracę pracowników socjalnych z ‘dziećmi ulicy’ itd., dla udokumentowania pewnych sytuacji czy

zdarzeń z udziałem osób. Inną kwestią jest używanie pod okiem pracowników socjalnych aparatu fotograficznego przez podopiecznych w celu zdobycia nowych pozytywnych doświadczeń, umiejętności (kursy przystosowania do życia, terapia przez fotografię – przygotowanie prac na konkurs fotograficzny – jako metoda aktywizacji osób wykluczonych społecznie). Metody przedmiotu. Fotografia jako środek w pracy socjalnej w pracy z podopiecznymi może w pewnych przypadkach odnieść pozytywny skutek, tj. wzrost samoakceptacji przez osoby wykluczone społecznie, kiedy osiągną one jakiś sukces np. w lokalnym konkursie fotograficznym (fotografia amatorska). Wychowanie przez fotografię, (re)socjalizacja przez fotografię, może być pozytywną drogą dla niektórych osób nie umiejących znaleźć swojego miejsca w społeczności (pozytywne wzmocnienie osoby przez fotografię). Nawet najmniejszy sukces w dziedzinie fotografii (np. zdjęcie wykonane pożyczonym aparatem przez bezdomnego, ukazujące się w lokalnej gazecie lub na stronie internetowej, wydawanej przy współudziale pracowników socjalnych MOPS) może dać pozytywny impuls do życia osobom, które nie ze swej winy znalazły się na marginesie społeczności (pozytywna samoocena, rodzaj sukcesu społecznego). Fotografie wykonywane przez osoby wykluczone, przyuczone przez pracowników socjalnych znających się na obsłudze najprostszych, tanich aparatów do ich obsługi, umieszczone następnie, z podaniem imienia (i ew. nazwiska) autora zdjęcia, na stronie www. urzędu miasta czy gminy albo w specjalnych gazetkach lokalnych, z pewnością dowartościowują twórców-osoby wykluczone. Sesje zdjęciowe krajobrazu wykonywane w plenerze pożyczonym aparatem przez osoby wykluczone społecznie, pod okiem trenera – pracownika socjalnego, z pewnością zbliżają te osoby do lokalnej społeczności, udowadniając, że umieją coś twórczego wykonać dla wspólnoty (pozytywny *image* osób wykluczonych, że mimo ich marginalizacji, umieją one coś twórczego, pozytywnego zrobić). Fotografia nie zastąpi rzeczywistej pomocy dla osób wykluczonych (dania im pracy i szansy zarobienia na sobie przez pracę), jest tylko środkiem uzupełniającym, wzmacniającym rzeczywistą pomoc. Środki przedmiotu używane przy tego typu pracy socjalnej to obecnie (zwykle najtańsze) cyfrowe aparaty fotograficzne lub (zwykle najtańsze) telefony komórkowe oraz komputery umożliwiające obróbkę zdjęć (np. Photoshop etc.) przez pracowników socjalnych lub innych w celu przygotowania lokalnej gazetki czy edycji na stronie www. Teoria naukowa budująca dany przedmiot: technika fotografii, wychowanie przez fotografię, (re)socjalizacja przez fotografię, pedagogika fotografii, teoria fotografii, historia fotografii, filozofia fotografii (estetyka fotografii, por. np. *Wszystko o fotografii. Praktyka, estetyka, nowoczesne zastosowanie*, przekł. z j.franc. Wojciech Tuszko, red. Adam Konopacki, Arkady, Warszawa 1984, Vilém Flusser, *Ku filozofii fotografii*, przeł. Jacek Maniecki, wstęp i red. Naukowa Piotr Zawojski, ASP w Katowicach, Folia Academiae, Katowice 2004; Tomasz Ferenc, *Fotografia. Dyletanci, amatorzy i artyści*, Galeria f5 & Księgarnia Fotograficzna, Łódź 2004; Maria Anna Potocka, *Fotografia. Ewolucja medium sztuki*, Wydawnictwo Aletheia, Warszawa 2010, Wojciech Nowicki, *Dno oka. Eseje o fotografii*, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2010). Podmioty – uczestnicy – osoby (relacje międzypodmiotowe – międzyosobowe): pracownicy socjalni, trenerzy fotografii (instruktorzy, również artyści-fotograficy), podopieczni (dzieci, młodzież, dorośli). Rodzaje przedmiotu – podział przedmiotowy rzeczy. Fotografia jako środek w pracy socjalnej jest tylko uzupełnieniem zasadniczej pracy na polu społecznym z osobami wykluczonymi, pozbawionymi szans rozwoju wskutek różnych okoliczności życiowych. Wyróżniamy tu fotografię dokumentacyjną (użytkową) i artystyczną (amatorskie zdjęcia ‘artystyczne’). Należy od dzieciństwa uczyć innych wrażliwości na piękno, na harmonię natury, wartości estetyczne, a aparat fotograficzny jest tu tylko końcowym narzędziem, które utrwała to, chce w swojej kompozycji pokazać wrażliwy (uwrażliwiony na piękno) człowiek obserwujący świat. Człowiek wrażliwy na piękno staje się człowiekiem dobrym (w myśl zasady piękna-i-dobra, grec. *kalokagatía*), co może być wykorzystane również w pracy socjalnej z osobami wykluczonymi społecznie.

Marek Mariusz Tytko

Wybrana bibliografia:

Łukasz Oberlan, *ABC fotografii cyfrowej*, Wydawnictwo Helion, Gliwice 2004.

Peter Roller, *ABC fotografii cyfrowej*, Agencja Wydawniczo-Reklamowa „Adore”, Dąbrowa górnicza 2005.

Marek Domański, *Podstawy fotografii. Wybrane zagadnienia dla studentów szkół wyższych*, Wydaw. Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej, Łódź 2002.

Aleš Kuneš a Tomáš Posuch (sestavili), *Čítanka z teorie fotografie*, Szelska univerzita, Opava 2003.

Anne H. Hoy, *Wielka księga fotografii*, tłum. Marta Suwała Posłuszna et al., red. Marta Suwała-Posłuszna, Maciej Posłuszny, Wydawnictwo G+J RBA, Warszawa 2006.

Sławomir Sikora, *Fotografia. Między dokumentem a symbolem*, Instytut Sztuki PAN, Świat Literacki, Warszawa-Izabelin 2004.

Ian Jeffrey, *Jak czytać fotografię. Lekcje mistrzów fotografii*, przekł. Jakub Jedliński, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, Kraków 2009.

Irene Ziehe, Ulrich Hele (hrsg.), *Fotos – "schön und nützlich zugleich". Das Object Fotografie*, LIT Verlag, Berlin 2006.

Witold Dederko, *Sztuka fotografowania*, Polskie Wydawnictwo Fotograficzne, Warszawa 2009.